

УДК 378.015.31

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ – УМОВА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Г. Ф. Пономарьова

У статті змістовно аналізується проблема виховання майбутніх педагогів та доцільність систематизації виховного процесу. Досліджується питання створення етапи реалізації. На прикладі розробленої і впровадженої системи виховної роботи у Харківській гуманітарно-педагогічній академії пропонуються шляхи її вдосконалення.

Ключові слова: виховання, система, система виховної роботи, вищий педагогічний навчальний заклад.

Постановка проблеми. Становлення державності і формування національних педагогічної системи, описуються її компоненти та пріоритетів України здійснюється за складних соціально-економічних та суспільно-політичних умов. Істотно змінилося соціальне значення освіти і значно знизився загальноосвітній рівень абітурієнтів. Багато хто з молодих людей не усвідомлює вибір майбутньої спеціальності і має негативне відношення до освіти взагалі. Серед них спостерігається значне зниження фізичного і психічного здоров'я, пов'язане з відсутністю в житті конкретних цілей і пріоритетів. Зміна спрямованості життєвих пріоритетів принижують почуття колективізму і роль суспільної активності. На студентів негативно впливає відсутність політичної й економічної стабільності в країні, кримінальна обстановка та проблеми алкоголізму і наркоманії серед молоді. Особливого значення набуває процес подолання цих негативних впливів у майбутніх педагогів оскільки вони є не тільки майбутніми громадянами, але й фахівцями, що здійснюють виховний вплив на підростаючі покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади виховання студентів педагогічних закладів знайшли своє відображення у працях В. Андрущенко, І. Бега, Л. Губерського, М. Євтуха, В. Кременя, Б. Лихачова, М. Нікандрова, Т. Петракової, М. Роганової, Д. Чернилевського, Г. Шевченко та інших. Методологічні дослідження

теорії систематизації навчально-виховного процесу здійснювались С. Архангельським, В. Афанасьєвим, В. Безруковою, В. Беспальком, І. Васильєвим, Т. Ільїною, Н. Кузьміною та ін.

Головною метою виховної роботи вузу є формування повноцінної особистості з високими духовно-моральними цінностями, патріота України і висококваліфікованого фахівця. Для цього обидві сторони – об'єкт і суб'єкт виховної діяльності – повинні мати відповідний моральний настрій і психологічну готовність сумлінно виконувати свої обов'язки.

Метою нашої статті є аналіз і обґрунтування системи виховної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі на прикладі розробленої і впровадженої системи виховної роботи у Харківській гуманітарно-педагогічній академії.

Виклад основного матеріалу. Виховання у вищому навчальному закладі ми розглядаємо не як випадковий педагогічний вплив, а як систему життєдіяльності студентської молоді, що знаходить свій вияв в аудиторній (навчальний процес – виховуюче навчання) і позааудиторній (виховний процес – створення умов для раціональної самоорганізації студентської діяльності, культури праці та дозвілля) роботі.

Для застосування системного підходу у організації виховної роботи необхідно виділити сутнісні характеристики системи взагалі й педагогічної системи зокрема. Для цього визначимо основу для методологічного аналізу, якою будуть виступати дослідження С. Архангельського, В. Афанасьєва, В. Безрукової, В. Беспалька, І. Васильєва, Т. Ільїною, Н. Кузьміною та ін.

Слово «система» грецького походження й у перекладі українською мовою визначається як ціле, складене з окремих частин, поєднання елементів [2, с. 1126]. На думку В. Безрукової, педагогічна система являє собою цілісну єдність усіх факторів, що сприяють досягненню поставлених цілей розвитку вихованців [1]. Ми погоджуємося з визначенням більшості прихильників системного підходу – В. Бахрушиним [4], В. Волковою [3], О. Горбань [4], Ф. Перегудовим [6], В. Сагатовським [7], Ф. Тарасенко [6], Ю. Черняком [8], що система є множиною взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, відокремленою від середовища і, водночас, взаємодіючою з ним як ціле.

Для більш ґрунтовного розуміння педагогічної системи варто звернути увагу на твердження Н. Кузьміної, за яким педагогічна система – множина взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих меті виховання, освіти і навчання молоді й дорослих. Виходячи з такого тлумачення системи, Н. Кузьміна розрізняє структурні і функціональні її компоненти. Структурні визначаються як основні базові характеристики, сукупність яких, з одного боку, утворює цю систему, а з іншого відрізняє її від всіх інших (не педагогічних): це мета, навчальна інформація, засоби педагогічної комунікації, педагога й учні. Виключення будь-якого компоненту унеможливує існування системи. Функціональні компоненти являють собою базові зв'язки основних структурних компонентів, що виникають у процесі діяльності керівників, педагогів, учнів, вони забезпечують рух, розвиток і вдосконалення педагогічних систем і як наслідок їх стабільність [5].

Цілісна система виховання є сукупністю закономірно побудованих, динамічно пов'язаних компонентів (мети, завдань, змісту, методів, засобів, форм, факторів), яка породжує цілісну особистість громадянина України. За рахунок взаємозв'язків підсистем, компонентів система стає динамічною, успішно функціонує і розвивається.

Мета виховання у вищому педагогічному навчальному закладі полягає у формуванні цілісної особистості – громадянина України (уособлення поєднання інтелектуального потенціалу, духовності, високого професіоналізму – як фахівця і як людини з яскраво вираженою національно-громадянською позицією). Її конкретизацією є головні завдання, а саме: створення сприятливих умов для розвитку і формування високих професійних і моральних якостей студентської молоді, активної участі в громадському житті, активної громадянської позиції, поваги до законів держави, національної свідомості і самосвідомості, національної гідності, патріотизму, міцного здоров'я, активного способу життя, гуманізму, духовності. Студент є основною педагогічною цінністю. Таким же є ставлення і до викладача з високою педагогічною культурою, важливим показником якої є здатність до навчання, співпраці, розвитку, соціального захисту студентів; взаємна повага та рівність сторін; здатність до повсякденної доброзичливої, тактовної співпраці з іншими суб'єктами інфраструктури з організації виховної роботи.

Компонентами виховної системи є вихованці та вихователі, а також засоби виховання – у певних взаємозв'язках і взаємодії, що

відбувається на їх основі. Саме ця взаємодія, послідовно розгортаючись у часі, і є процесом виховання. Отже, виховані системи представляють собою сукупність компонентів, сторін, зв'язків, відношень, що перебувають у діалектичному протиріччі. Фактором або рушійною силою, що забезпечує функціонування цих систем, є взаємопов'язана діяльність вихованців і вихователів. Така діяльність стає узагальнювальним фактором, що забезпечує цілісність педагогічних систем, їх функціональний розвиток.

Виховання студентів-патріотів своєї справи і України відбувається під впливом різноманітних умов. Ми визначаємо такі:

- організація навчально-виховного процесу відповідно до вимог принципу індивідуального підходу до студентів та толерантності;
- інтеграція навчання, активне використання міжпредметних зв'язків з метою забезпечення багатогранності розвитку особистості;
- урахування особливостей соціальної природи людини, відповідно - виховання майбутніх учителів і вихователів у системі міжособистісних взаємин;
- максимальне стимулювання активності студентів у навчальній та поза аудиторній роботі, залучення їх до скарбів національної та світової культури.

Характеризуючи першу з умов, слід наголосити на тому, що юнацький вік, з яким ми маємо справу, це період життя студентів, у якому, за словами А. Петровського, відбувається не тільки кількісне розширення діапазону соціальних ролей, а й якісна їх зміна, що супроводжується зростанням їх самостійності та відповідальності. Саме тому у вищому навчальному закладі, в кожній академічній групі слід прагнути створити атмосферу толерантності, духовності, побудувати взаємини відкритості, викликати почуття солідарності. Все це здійснюється через виховання громадянина України. Це - глибоку знання, національна свідомість і патріотизм, розвинена духовність, моральна, художньо-естетична, правова, політична, фізична, екологічна культура, розвиток індивідуальних здібностей і таланту. Сучасний учитель повинен бути здатним захищати та відстоювати власні позиції й погляди, постійно дбати про самовдосконалення.

Навчально-виховний процес, організаційно педагогічна система виховної роботи зі студентами, управління нею ґрунтується на впровадженні державної мови, національних і загально людських

цінностей у всі сфери діяльності навчального закладу, життя майбутніх педагогів.

Першочергове завдання – виховання духовності, культури, толерантності кожного студента – майбутнього вчителя, вихователя дітей і молоді XXI століття; формування професіоналізму, креативного науково-педагогічного мислення, національної гідності й самосвідомості.

В академії склалася система виховної роботи, а творчий, інноваційний напрям організації її є характерною особливістю діяльності педагогічного колективу.

Виховна діяльність у середовищі ВПНЗ відбувається на двох рівнях (внутрішньому та зовнішньому). Внутрішній рівень передбачає урахування виховних сфер ВНЗ – навчання, дозвілля, громадська діяльність, студентське самоврядування, волонтерська робота. Усі виховні сфери взаємопов'язані, але кожна з них водночас несе своє навантаження, що дозволяє структурувати та наповнювати змістом виховну діяльність під час її планування. Постійний зв'язок між навчанням і вихованням забезпечує взаємодоповнення і гармонізацію кожного напрямку виховної діяльності.

На зовнішньому рівні передбачаються зв'язки з громадськими організаціями, соціальними службами, дозвіллевими закладами, засобами масової інформації, релігійними установами, медичними закладами, органами місцевого самоврядування, родинами, виробництвом, місцевими підструктурами, МНС, МВС та ін.

Безумовно, одним із завдань будь-якого професійного навчального закладу є формування розумово-розвиненого фахівця. Однак сьогодні більш важливо сформувати справжнього інтелектуала, який володіє «розумними» і «гуманними» знаннями та вміннями їх реалізувати у своїй діяльності. Гадаємо, розв'язання цього завдання пов'язане з інтеграцією навчання, активним використанням конкретно випробуваних міжпредметних зв'язків, що зумовлює формування і розвиток в особистості цілісного бачення світу, педагогічного мислення, усвідомлення нею місця знання і свого сласного місця в загальній системі культури. Яскравим прикладом такого підходу є регулярне проведення викладачами інтегрованих навчальних занять, виховних годин, конференцій за різноманітною тематикою.

Тісна співпраця кураторів груп з практичним психологом, студентським профкомом та студентською радою забезпечує оптимальні умови для розвитку як студентського колективу, так і

окремої особистості, оскільки майбутні педагоги набувають соціального досвіду, відчувають свою причетність до конкретних важких справ, почуття відповідальності за себе і своїх товаришів. Зрозуміло, що соціалізація майбутнього фахівця, виховання непересічних ідейних, моральних, духовних цінностей відбуватиметься за умови його активної участі у процесі спілкування, навчально-пізнавальній та творчій поза аудиторній роботі. У виховному процесі важливе місце посідає система пріоритетних соціальних цінностей, які концентрують увагу і прагнення особистості до будь-якої діяльності, моральності, духовності.

Чільне місце в цій системі належить громадянському вихованню, розробці шляхів і методів залучення студентів до народних традицій, вихованню духовних цінностей, знайомству з теорією, ідеями видатних українських мислителів, політичних і державних діячів М. Грушевського, М. Драгоманова, І. Франка та інших видатних особистостей України.

Студентство академії залучається до творчого пізнання ідей видатних представників української педагогічної науки Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського, Х. Алчевської.

Значна увага при формуванні історичної пам'яті, національної гідності й гордості за наших предків, гуманного ставлення до інших народів приділяється під час проведення студентських наукових конференцій, читань, круглих столів на теми: «Історія моєї родини в історії Батьківщини», «Забуттю не підлягає», «Чорнобиль – катастрофа планетарного масштабу», «Моя земля – земля моїх батьків», «О краю мій, Слобожанцино».

Людську особистість визначає її духовний зміст. Духовність розвивається на основі національних традицій. Традиційна українська родина – перша школа любові й мудрості, світлих моральних чеснот і благородних учинків.

На кожному факультеті студенти беруть участь у благодійних акціях. Студенти-волонтери допомагають дітям сиротам, ветеранам та інвалідам, займаються програмою «АнтиСНІД», борються з уживанням наркотиків, тютюнопалінням та іншими шкідливими для фізичного, морального та духовного здоров'я людини звичками.

Духовному розвитку студентської молоді сприяють і цикли бесід про духовне: «Сад твоєї душі», «Любов'ю украшай деяння свої», «Казки серця».

Велике значення в національному вихованні молоді відіграє образотворче мистецтво. Викладачі кафедри образотворчого мистецтва впроваджують різні форми виховної роботи, спрямовані на залучення студентської молоді до скарбниці національної зображувальної діяльності.

Щорічно проводяться конкурси на кращу студентську наукову роботу, науково-практичні конференції за участю науковців та практичних працівників різних ланок освіти, творчі зустрічі, прес-конференції, «Сквородинівські читання», «Педагогічна наука та практика – загальноосвітній школі», «Українська сім'я та традиції виховання дітей», «Використання надбань народної педагогіки у вихованні студентів».

Система виховної роботи включає і роботу з батьками, яку забезпечують не лише куратори груп, а й адміністрація академії. Ректор під час зустрічей з батьками обговорює питання, що хвилюють педагогів, батьків: навчання, і виховання, і дозвілля наших вихованців.

Насамкінець виокремимо два важливі моменти системного бачення виховання. По-перше, вищезазначене системне розуміння виховання дає можливість обґрунтувати суть й основні напрями комплексного підходу до його організації. Суть цього підходу ми вбачаємо у вивчені та організації виховання як багаторівневої системи, як ієрархії виховних систем, різні види яких по-різному взаємопов'язані. Існують три рівні такого підходу: рівень виховної системи суспільства в цілому, її регіональних систем і систем педагогічних, тих, що безпосередньо породжують процес виховання.

По-друге, системне розуміння виховання, і тільки воно, на наше переконання, створює можливості для науково обґрунтованого підходу до визначення змісту й організації діяльності вихователів, до розкриття їхніх функцій у тих чи інших педагогічних системах. Воно забезпечує можливість розробки того, що ми називаємо логікою діяльності вихователів.

Висновки. Отже, в системі виховання студентської молоді – майбутніх педагогів – ми робимо наголос на фундаментальних принципах – народності, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізації, демократизації виховання, зв'язку виховання з життям, трудовою діяльністю рідного народу, поєднанні педагогічного керівництва із самодіяльністю, ініціативою студентів, диференціації та індивідуалізації виховного процесу, гармонізації родинного і суспільного виховання. Саме узгоджена, чітко організована і науково

обґрунтована система виховної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі здатна забезпечити високий рівень вихованості і людської культури майбутніх педагогів, тим самим будуючи фундамент майбутнього процвітання і розвитку держави.

Література

1. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика : [учебник для индустриально-педагог. техникумов и для студентов инженерно-педагогических специальностей] / В. С. Безрукова. – Екатеринбург : Деловая книга, 1999. – 329 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і ред. В.Т.Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1426 с.
3. Волкова В.Н. Теория систем / В. Н. Волкова. - М. ; Высшая школа, 2006. – С. 168.
4. Горбань О.М. Основи теорії систем та системного аналізу / Горбань О.М., Бахрушин В.С. // - Запоріжжя, ГУ «ЗДМУ». – Запоріжжя, 2004. – 154 с.
5. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н.В.Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.
6. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ / Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. – М.: Высшая школа, 1989. – 198 с.
7. Сагатовский В.Н. Основы систематизации всеобщих категорий / В.Н.Сагатовский. – Томск, 1973. – 265 с.
8. Черняк Ю.И. Анализ и синтез систем в экономике / Ю.И. Черняк. — М.: Экономика, 1970. — 151 с.

РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ВЫСШЕМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ – УСЛОВИЕ СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

Г. Ф. Пономарева

В статье содержательно анализируется проблема воспитания будущих педагогов и систематизация этого процесса. Исследуется вопрос создания педагогической системы, описываются ее компоненты и этапы реализации. На примере разработанной и внедренной системы воспитательной работы в Харьковской гуманитарно-педагогической академии предлагаются пути ее совершенствования.

Ключевые слова: воспитание, система, система воспитательной работы, высшее педагогическое учебное заведение.

DEVELOPMENT SYSTEM OF EDUCATIONAL WORK IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTION – CONDITION FOR FUTURE EXPERT**G. F. Ponomareva**

The paper thoroughly analyzes the problem and meaningful education of future teachers and systematization of the process. We study the creation of educational system, its components and describes the stages of implementation. For example, developed and implemented a system of educational work in Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy of the ways to improve it.

Keywords: education system, educational system of higher educational institution.

Пономарьова Галина Федорівна – кандидат педагогічних наук, професор, ректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна).

Ponomareva Galyna Fedorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine).

УДК 37.013.43

МИСТЕЦТВО І ХУДОЖНЄ МИСЛЕННЯ В НАУЦІ І ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**С. С. Рашидова**

У статті зроблена спроба осмислення взаємодії науки і мистецтва в педагогічній діяльності; виявлено значення мистецтва і художнього мислення в науці і педагогічній діяльності.

Ключові слова: мистецтво, художнє мислення, наука, педагогічна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Зміна технократичної парадигми на гуманітарну в освіті призвела до того, що останнім часом зросла увага вчених і педагогів-практиків до проблеми формування високо культурної, духовно розвиненої та творчої

особистості студента. Серед найбільш ефективних шляхів, напрямів і завдань сучасної освіти і науки особлива роль відводиться естетичному вихованню і художній освіті молоді, що сприяє розвитку смаку, світогляду, емоційно-чуттєвої сфери, розумінню краси, здатності до творчості тощо. Художньо-естетичне виховання використовує різні засоби впливу на особистість, що формується, серед яких основне місце займають мистецтво, художньо-творча діяльність. В основі ж художнього виховання – проблема формування художніх потреб, які, в свою чергу, виступають умовою і провідним чинником художнього розвитку молоді.

Ця проблема цікава нам в сенсі формування особистості студента як спеціаліста-професіонала, майбутнього педагога, – носія певних наукових і прикладних знань, і як людини культури, що володіє загальнокультурними компетенціями, і як творчу особистість, здатну вирішувати неординарні професійні і життєві завдання.

У зв'язку з цим одним із завдань нашого дослідницького пошуку і **метою статті** є визначення взаємозв'язку науки і мистецтва в педагогічній діяльності, раціонального і художнього мислення педагога, ролі і значення їх поєднання; виявлення значення і ролі мистецтва і художнього мислення для науки і педагогічної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблема співвідношення раціонального і емоційного, науки і мистецтва здавна представляє певний інтерес для вчених. Великі сини Давньої Греції свої філософські праці викладали поетичним словом і декламували перед аудиторією. Означеній проблеми так чи інакше торкаються і розвивають всі наступні покоління вчених і громадськості. У 60-ті роки XIX століття І. С. Тургенев малює образ нігіліста Базарова, який відстоює свої нігілістичні погляди на мистецтво і чуттєву сферу на перевагу рацію, природничим наукам, вступаючи у спір з попереднім поколінням «батьків». 60-ті роки минулого століття ознаменовані спором між фізиками і ліриками. У науці цю проблему розглядають філософи, естетики, культурологи, лінгвісти, психологи, педагоги. «Голос мистецтва» беруть на озброєння як науковці від педагогіки (О. Булатова, В. Бутенко, Н. Миропольська, Г. Падалка, Г. Петрова, Т. Танько, Г. Шевченко та ін.), так і педагоги-практики (Г. Баталіна, М. Долматова, І. Єненко, Н. Могилевська, Т. Мороз та ін.).